

Državni izpitni center

M 1 0 2 5 2 1 2 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Ponedeljek, 30. avgust 2010

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvorne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1

DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG

1. 9. januarja 1800 se je ob robu gozda v bližini vasi Saint-Serin na jugu Francije pojavil čuden stvor. Kljub pokončni hoji je bilo bitje bolj podobno živali kakor človeku. Kaj kmalu pa so v njem vendarle prepoznali dečka, starega kakih enajst ali dvanajst let. Oglašal se je s kričavimi, čudno zvenečimi glasovi. Deček očitno ni imel nikakršnega čuta za osebno higieno. Ponečedil se je, kjer koli je že nanoslo. Pod nadzorom lokalne policije so ga prepeljali v bližnjo sirotišnico. V začetku je poskušal ves čas pobegniti, le s težavo so ga ponovno privedli nazaj. Odklanjal je nošenje obleke ...

(Giddens, A. (1993): Sociology, Cambridge, Polity Press, str. 121)

Razpravljajte o pomenu primarne socializacije za človeka. V razpravo vključite primere »izoliranih« (»nesocializiranih«) otrok.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v odgovor naslednje elemente:

- opredelitev **pomena** in **značilnosti primarne** socializacije (sprejemanje kulture, osebni razvoj in zmožnost prevzemanja različnih vlog),
- opis **vsebine** zgodnjega socializacijskega procesa: učenje jezika, zaželenih načinov ravnanja, različnih veščin, kako zadovoljevati različne potrebe itd.,
- navedbo **dejavnikov socializacije**, ki so najpomembnejši v primarni socializaciji (starši, skrbniki, sorodstvo, otroška skupina),
- **analizo pogojev**, v katerih poteka primarna socializacija (pri tem poudarijo **pomen stika z drugimi ljudmi** (odraslimi) in **pomen trajnih, stabilnih osebnih odnosov** ter močnih **čustvenih** vezi, ki so pogoj uspešne socializacije),
- **razpravo o posledicah** pri človeškem bitju ob **izostanku stika** z družbenim okoljem v zgodnjem otroštvu,
- navedbo vsaj enega **konkretnega** primera t. i. »izoliranih« otrok.

2. **Predstavite in analizirajte družbene skupine in socialne mreže/omrežja ter njihov pomen v življenju posameznika/posameznice.**

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- **opredeliti družbene skupine** z vsaj **tremi** njihovimi značilnostmi (povezanost vsaj dveh ljudi z razmeroma rednimi družbenimi interakcijami in odnosi, skupna dejavnost, vzajemna odvisnost in medsebojni vpliv, skupne vrednote, norme, prepričanja, stališča, skupinska identiteta itd.),
- ugotoviti obstoj **različnih vrst/tipov skupin** (primarne in sekundarne, neformalne in formalne, različne vrste glede na dejavnost itd. – ni nujno, da vključijo v odgovor vse tipologije),
- **opredeliti socialne mreže/omrežja** kot vzpostavljanje večjega ali manjšega števila predvsem neformalnih odnosov z drugimi ljudmi, tudi npr. po računalniškem omrežju, pri čemer – drugače od družbenih skupin – ne gre nujno za trajne in trdne povezave,
- analizirati **pomen družbenih skupin** za posameznika/posameznico (zadovoljevanje različnih potreb in interesov, socializacija itd.),
- analizirati **pomen socialnih omrežij** (ustvarjanje socialnega kapitala, olajšan/omogočen dostop do različnih dobrin in storitev itd.).

3. **Analizirajte nastanek in različne pojavne oblike nacionalizma ter njegove posledice.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v svoj odgovor naslednje elemente:

- opredelitev **povezanosti** nacionalizma z **nastajanjem sodobnih nacij** oziroma nacionalnih držav, pri čemer vsaj nakažejo razumevanje pojma »nacija«,
- opredelitev nacionalizma kot **politične ideologije** in **gibanja**,
- analizo različnih pojavnih oblik nacionalizma (**pozitivni** in **negativni** nacionalizem),
- analizo **posledic** nacionalizma (npr. diskriminacija pripadnikov drugih narodov, etnocid, genocid itd.).

4. **Razpravljajte o vlogi in družbenih funkcijah znanosti.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v svoj odgovor naslednje elemente:

- predstavitev/opredelitev znanosti kot **posebnega sistema védenj** o stvarnosti (razlikovanje od zdravorazumskih spoznanj in/ali religioznih spoznanj),
- **povezanost** med znanostjo in družbenim okoljem (časovna in kulturna razsežnost – relativizacija),
- **spoznavno** funkcijo znanosti,
- **praktično** funkcijo znanosti,
- **kulturno** funkcijo (razsežnost) znanosti.

5. **Razpravljajte o demografskih spremembah kot sestavini modernizacije.**

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) vključijo v odgovor:

- kratko **opredelitev razsežnosti modernizacije** (industrializacija, urbanizacija, sprememba slojevske strukture itd.),
- **spremenbe** v zadnjih dvesto letih v **število** in **strukturi prebivalstva**,
- **predstavitev in ovrednotenje teorije demografskega prehoda**, s katero je mogoče pojasniti demografske spremembe kot sestavino modernizacije.

IZPITNA POLA 2**I. KULTURA**

1. *Razložite pojmovanje kulture kot načina življenja ljudi, pripadnikov neke družbe. (2 točki)*

Kultura kot način življenja pripadnikov neke družbe vključuje **duhovno ustvarjalnost**: ideje, navade, znanje, jezik, vedenjske vzorce (1 točka, če sta vključeni vsaj dve sestavini) in **materialne proizvode** (0,5 točke). Kultura **se prenaša** iz generacije v generacijo (0,5 točke).

2. *Razložite razliko med živalsko in človeško komunikacijo. (Vira A in B) (4 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo naslednje razlike:

Za živalsko komunikacijo sta značilni **stalnost oblike** in vedno **ista vsebina**, gre za **zaprt komunikacijski sistem**, pomen se **ne spreminja** (2 točki).

Za človeško komunikacijo je značilen **konvencionalen, dogovorjen pomen**, ki se od kulture do kulture **spreminja**. Prepoznavanje in uporaba jezikovnih znakov je **proizvod učenja**. Gre za **odprt in ustvarjal** komunikacijski sistem (2 točki).

3. *Jezik kot del kulture vedno vsaj posredno kaže na način življenja ljudi. Razložite to trditev in v odgovor vključite dva konkretna primera. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke predstavijo dva primera, ki kažeta na bogastvo izrazov glede na dejavnosti pri različnih ljudstvih (2 točki). Poudarijo, da besedni izrazi **kažejo na življenjske razmere in vrsto dejavnosti**, ter nakazujejo, kaj je v skupnosti **življenjsko pomembno**. (2 točki)

4. *Tudi znotraj istega jezikovnega sistema poznamo raznovrstno jezikovno rabo. Govorimo o različnih jezikovnih praksah. Navedite dve družbeni okoliščini, s katerima so navadno povezane različne jezikovne prakse. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo povezanost rabe jezika z dvema izmed naslednjih družbenih okoliščin:

- z različnimi **dejavnostmi**, poklici, ki jih opravljajo ljudje,
- s pripadnostjo nekemu **sloju**,
- s **socialno oddaljenostjo** oziroma **bližino** med udeleženci v komunikaciji,
- s pripadnostjo različnim **starostnim skupinam**,
- s pripadnostjo **marginalnim** (obrobnim) **skupinam**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko za vsako navedeno okoliščino, skupaj največ 2 točki.

5. *Kako imenujemo vedo, ki se ukvarja s proučevanjem jezikovne rabe glede na družbene okoliščine in različno družbeno pripadnost. (1 točka)*

Sociolingvistika (ali **sociologija jezika**) (1 točka).

6. *Opreделите три значимости делования мнoжичних медијев в сoдoбних дружбaх. Помогaте сi лaхкo з вiрoм C. (4,5 тoчкe)*

Kandidati/kandidatke opreделите три измeд нaслeдних знaчнoстн:

- Gre za **sodoben** družbeni pojav.
- Značilno je komuniciranje **enega vira z množico ljudi**, ki so pri tem bolj ali manj **pasivni**.
- Pogosta je **povezava množičnih medijev z dobičkom**. Tudi v zvezi s tem mediji pogosto iščejo **povratno informacijo** (o gledanosti, branosti, poslušanosti).
- Opozorijo na **vpliv medijev**: ti informirajo, prispevajo k oblikovanju vrednot, nadzorujejo in usmerjajo dejavnosti pri ljudeh itd.
- Mediji so **vir moči**.
- Pomemben je **manipulacijski učinek** medijev.
- Mediji imajo lahko tudi **negativne vplive**.
- Itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za opredelitev vsake od navedenih značilnosti po 1,5 točke, skupaj največ 4,5 točke.

II. DRUŽBENA MOČ IN OBLAST

1. *Pojasnite, kaj pomeni legitimnost moči oziroma oblasti. (2 točki)*

Pomeni, da je moč priznana kot **sprejemljiva** in **družbeno upravičena** (1 točka), zato ni potrebna prisila, ampak gre za **prostovoljno** podrejanje (1 točka).

2. *Imenujte tip legitimne oblasti po Weberu, ki ga prepoznate v viru A, in navedite tri njegove značilnosti. (2,5 točke)*

Tradicionalna oblast (1 točka).

Značilnosti: je **dedna**, je **osebna**, temelji na **sprejemanju tradicije**, težko se prilagaja spremembam, **lojalnost** podrejenih, izraz božje volje itd.

Kandidati/kandidatke dobijo po 0,5 točke za vsako navedeno značilnost, skupaj 1,5 točke.

3. *Katera dva tipa legitimne oblasti še razlikuje Weber? Imenujte ju in razložite njune značilnosti. (5 točk)*

Karizmatična oblast (1 točka) in **racionalno-pravna** oblast (1 točka).

Značilnosti karizmatične oblasti: temelji na **izjemnih osebnostnih lastnostih vodje**, je **osebna**, **čustvene vezi** med vodjo in privrženci, **predanost** voditelju itd. (1,5 točke za vključene tri značilnosti, sicer ustrezno manj).

Značilnosti racionalno-legalne oblasti: temelji na **pravilih**, zakonih, predpisih, s katerimi so določene tudi pristojnosti nosilcev oblasti, je **neosebna**, cilji so **zavestno** oblikovani, pa tudi sredstva za doseg le-teh (1,5 točke za vključene tri značilnosti, sicer ustrezno manj).

Če je odgovor na 2. vprašanje napačen, pri ocenjevanju 3. vprašanja tega ne upoštevamo.

4. *Navedite teoretični pristop pojasnjevanja porazdelitve moči, ki ga razberete iz vira B. (1 točka)*

Pluralistični pristop oziroma pluralizem (1 točka).

5. *Pojasnite tri značilnosti v viru B predstavljenega teoretičnega pristopa. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko pojasnijo tri izmed naslednjih značilnosti:

- obstaja **mnoštvo različnih interesov** različnih političnih strank in interesnih skupin,
- družbena moč je **razpršena**,
- država je **posrednik** med različnimi skupinami,
- med različnimi skupinami potekajo dogovarjanje, sklepanje kompromisov, tekmovanje,
- nihče **nima** vnaprej zagotavljenega prevladujočega položaja
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pojasnjeno značilnost po 1 točko, skupaj 3 točke.

Če je odgovor na 4. vprašanje napačen, pri ocenjevanju 5. vprašanja tega ne upoštevamo.

6. *Razložite eno izmed razlik med politično stranko in interesno skupino. (2 točki)*

Politične stranke si prizadevajo **priti na oblast** (1 točka), namen interesnih skupin pa je **vplivati na odločitve** oblasti in političnih strank (1 točka).

ALI

Politične stranke so **neposredno udeležene v političnem življenju** (1 točka), interesne skupine pa poskušajo **vplivati na drugačne načine** (vpliv na javno mnenje, financiranje političnih strank itd. (1 točka).

7. *Kratko pojasnite dva dejavnika, ki vplivata na volilno (ne)udeležbo ljudi. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko kratko pojasnijo dva izmed naslednjih dejavnikov: **starost**, **izobrazbo**, **slojevsko pripadnost**, **etnično pripadnost**, **spol** itd., in za vsakega dobijo po 1 točko, skupaj 2 točki.

III. SPOL IN SPOLNA RAZLIKA

1. *Opreделите pojem družbenega spola. Lahko si pomagate z virom A. (3 točke)*

Družbeni spol vključuje **različne družbene vidike spolne razlike**:

- **dojemanje samega sebe** (spolna identiteta),
- **mesto v družbi** glede na spol,
- **pričakovane osebnostne lastnosti** pripadnikov nekega spola v družbi/kulturi,
- **pripisane družbene vloge** za pripadnike nekega spola
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vključitev vsakega ustreznega pojasnila 1 točko, skupaj največ 3 točke.

2. *Kako nekateri avtorji razlagajo človeško vedenje z biogramatiko? Lahko si pomagate z virom B. (2 točki)*

Biogramatika je **razlaga spolne razlike**, utemeljena s **trditvami o obstoju gensko določenega programa, ki vnaprej opredeljuje človekovo vedenje** (2 točki ali ustrezno manj za nepopoln odgovor).

3. *S katerimi argumenti sociologinja Ann Oakley zavrača ugotovitve o univerzalni, za vse kulture značilni spolni delitvi dela? Navedite in predstavite dva njena argumenta. (4 točke)*

Ann Oakley argumentira svoja stališča z različnimi antropološkimi študijami, ki kažejo, da **se odnos med spoloma in spolne vloge v različnih kulturah oblikujejo različno**:

- **dojenje ni** v vseh kulturah **vplivalo na omejevanje mater na dom** (M. Mead, Samoa),
- ženske **opravljajo** v mnogih okoljih **telesno naporna dela**,
- ženske **so vključene v dejavnosti, ki zahtevajo odsotnost od doma**, skrb za otroke pa prevzemajo skupnosti (Bližnji vzhod, Afrika),
- **razlike v fizični moči med spoloma niso v vseh družbenih okoljih enake**, tudi znotraj obeh kategorij so razlike velike
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo in ustrezno predstavitev posameznega argumenta 2 točki, skupaj 4 točke, ali ustrezno manj za nepopoln odgovor.

4. *Opreделите pojave vertikalne in horizontalne segregacije spolov pri zaposlovanju. Navedite za vsakega od njiju tudi konkreten primer. (4 točke)*

Vertikalna segregacija spolov pri zaposlovanju pomeni **neenakomerno razporeditev spolov na hierarhični lestvici zaposlenih**, tako da je v spodnjem delu in na sredini večji delež žensk, na višjih položajih pa je žensk manj ali jih sploh ni (1,5 točke).

Horizontalna segregacija pomeni **zgoščenost ženske delovne sile v nekaterih poklicih oziroma dejavnostih** (feminizirani poklici/dejavnosti) (1,5 točke).

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo vsakega ustreznega posameznega primera še po 0,5 točke, skupaj največ 1 točko.

5. *Kako se družbeni spol oblikuje v primarni socializaciji? Predstavite dva načina. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo:

- **skrb za zunanjo podobo** dečkov in deklic (barve, vrsta oblačil, dolžina las),
- **različne igrače in vrste iger**, v katere vključujejo otroke različnih spolov,
- pripovedovanje, branje in predvajanje **pravljic** (stereotipne ženske in moške lastnosti in vloge),
- **kurikulum v vrtcih**
- itd.

6. *Kateri dejavnik socializacije je v primarni fazi najpomembnejši za oblikovanje družbenega spola? (1 točka)*

Družina (1 točka); za odgovor starši 0,5 točke.

7. *Navedite tri področja, na katerih se kaže družbena neenakost spolov. Pomagate si lahko z virom C. (1,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo: neenakost v **izobraževanju, zaposlovanju, udeležbi v politiki oz. javnem življenju, preživljanju prostega časa, asimetričnosti starševskih vlog** itd. Za vsako ustrezno navedbo dobijo 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke.

IV. ŠOLA

1. *Kdaj so države začele uvajati obvezno šolstvo, kakor to opisuje vir A? (1 točka)*

18./19. stoletje (1 točka).

2. *Navedite tri modernizacijske procese, s katerimi je povezano državno uravnavano osnovno šolstvo. Pri enem od njih kratko pojasnite, kako je povezan z uvajanjem obveznega šolstva. (4,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo tri izmed naslednjih modernizacijskih procesov:

industrializacijo, urbanizacijo, demokratizacijo, vzpon nacionalne države, kulturne spremembe, spreminjanje slojevske strukture itd. Za vsako navedbo dobijo po 1 točko, skupaj največ 3 točke.

Za pojasnilo povezanosti enega od procesov z uvajanjem obveznega šolanja dobijo še 1,5 točke.

3. *Avtor vira A v citiranem besedilu navaja eno od vrednot, povezano s šolstvom, ki je posebno značilna za moderne družbe. Katera je po trditvah istega avtorja druga bistvena vrednota modernih družb, na kateri temelji šola? (1 točka)*

Vrednota dosežka (1 točka).

4. *Katere tri ključne funkcije izobraževanja navajajo funkcionalisti? Vsako kratko pojasnite. (4,5 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo naslednje funkcije:

- družbena **integracija**,
- **socializacija**,
- **meritokratsko** razvrščanje.

Kandidati/kandidatke dobijo za pravilno navedbo vsake funkcije po 0,5 točke, skupaj 1,5 točke, za razlago vsake pa še po 1 točko, skupaj 3 točke.

5. *Kateri ključni družbeni vlogi sestavljata šolo kot institucijo in kako je urejen odnos med njima? (1,5 točke)*

Učenec (0,5 točke); **učitelj** (0,5 točke); odnos je **formaliziran** (0,5 točke).

6. *Za pripadnike katerega družbenega razreda je po Basilu Bernsteinu značilen govorni obrazec, ki je opisan v viru B? (1 točka)*

Delavski razred/nizji sloji (1 točka).

7. *Pojasnite, kako in zakaj to vpliva na uspešnost otrok tega družbenega razreda v šoli. (2 točki)*

Otroci iz delavskega razreda imajo **manj** možnosti za doseganje uspeha v šoli (1 točka), ker šola temelji na **elaboriranem** kodu (1 točka).

8. *Kaj je skriti kurikulum? Pomagajte si z virom C. (2 točki)*

Vrednote/norme/vzorci obnašanja, ki se prenašajo s šolanjem (1 točka) in **niso** izrecno opredeljeni z uradnim učnim načrtom (1 točka).